

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЇЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті обґрунтовано необхідність державного регулювання банківської системи. Представлена методологія державного регулювання банківської діяльності, проаналізовано інструментарій регулювання. Сформовано особисту точку зору на проблему поєднання важелів державного впливу на діяльність банківського сектора і економічну незалежність Центрального банку.

Ключові слова: банківський ризик, банківська система, грошово-кредитна політика, державне регулювання, незалежність центрального банку.

Необхідність державного регулювання банківської системи зумовлена її важливістю і значним впливом на розвиток економіки. Втручання держави в роботу банківської системи у країнах з розвинutoю ринковою економікою зумовлено історичними традиціями, практикою, економічною політикою і законодавством. Італійські вчені Роккас та Мастропаскуа [1] вважають, що сутність державного впливу на фінансову систему економіки полягає у виконанні двох основних функцій:

- здійснення грошово-кредитної політики, а саме: контролю і регулювання грошових і фінансових показників економіки для забезпечення стабільності вартості національної грошової одиниці;
- контроль і регулювання діяльності фінансових посередників, тобто система заходів, за допомогою яких держава забезпечує стабільне і ефективне функціонування фінансових посередників, запобігає дестабілізаційним процесам у цьому секторі.

З урахуванням стратегічних цілей державного регулювання економіки узагальнена концептуальна схема цілеспрямованості та методології державного регулювання банківської діяльності представлена на рис. 1. Отже, трьома головними інструментами державного регулювання цього сектора економіки є грошово-кредитна політика, державне регулювання банківської ліквідності та державне регулювання банківських ризиків.

Що стосується першої функції, то на сьогодні проведення грошово-кредитної політики, крім свого традиційного завдання – надання економіці ліквідних коштів, необхідних для її нормального функціонування, має на меті досягнення стабільності вартості національної валюти, тобто стабільності цін. Як показують дослідження, економічна політика не може мати альтернативних цілей – регулювання рівня інфляції або безробіття. Інфляція не сприяє економічному розвитку.

Навпаки, вона завдає особливо великої шкоди інвестиціям і зайнятості населення. Найбільш тривале піднесення економіки спостерігалось в країнах найменшими темпами інфляції.

Аналізуючи ці факти, спеціалісти з дослідницького центру Банку Франції [2] утвердилися в думці, що грошова стабільність є довгостроковим фактором зростання. Законодавства таких країн як Німеччина, Франція, Італія та інших, зобов'язують державні органи, державу підтримувати стабільність грошового обігу і курсу національної валюти (рівня цін).

Другу функцію, що полягає в контролі і регулюванні діяльності фінансових посередників, звичайно називають терміном “нагляд за фінансовим посередництвом”, приватний випадок – “банківський нагляд”.

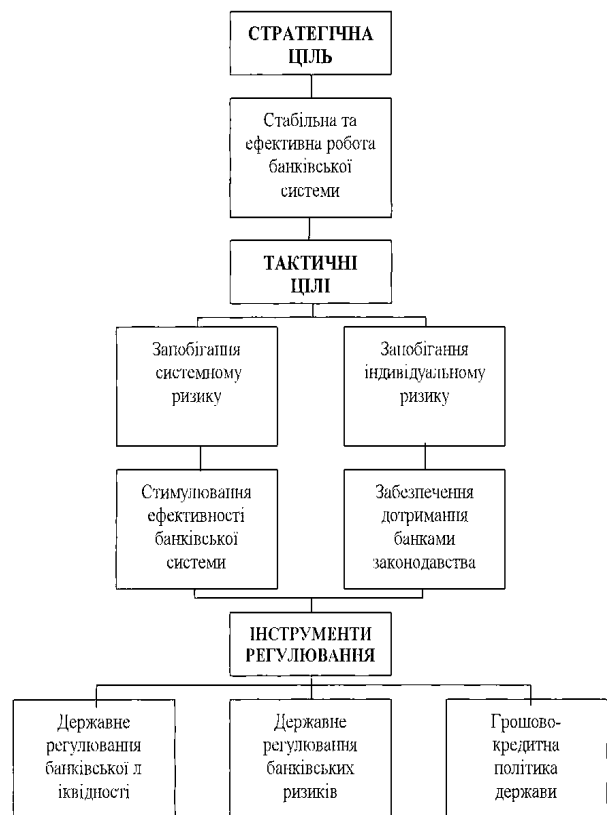

Рис. 1. Цілі та інструменти державного регулювання банківської діяльності

Необхідність нагляду за діяльністю фінансових посередників зумовлена двома основними причинами – потребою в надійності і ефективності функціонування цього сектора.

Перша причина полягає в необхідності підтримки довір'я клієнтів щодо здатності фінансових посередників виконувати свої зобов'язання, тобто впевненості населення у їх платоспроможності і ліквідності. Репутація і довір'я є ключовими елементами взаємовідносин клієнтів і фінансових посередників усіх типів.

Банкрутство кількох, а іноді й одного великого посередника може призвести до втрати довір'я до усіх фінансових інституцій, а відповідно – до кризи усєї фінансової системи в цілому. Більше того, розгалужена мережа взаємних зобов'язань зв'язує фінансові інститути один з одним так, що неплатоспроможність одного неодмінно зумовлює проблеми у других.

Друга причина необхідності нагляду полягає в забезпеченні раціональних масштабів конкуренції на фінансових ринках, недопущення монополій, створення рівності умов і правил для усіх посередників. Існування нерегульованого сектора може підірвати добросовісну конкуренцію між фінансовими посередниками і стати причиною:

- перенесення ділової активності з регульованих до нерегульованих зон фінансової системи;
- послаблення регульованих інститутів, змушених нести витрати, пов'язані з регулюванням їх діяльності, і водночас конкурувати з нерегульованими посередниками;
- спровокувати суб'єктів фінансового ринку йти в обхід чинних законодавчих нормативів.

З урахуванням усіх вищевикладених міркувань кінцеві цілі фінансового нагляду можна визначити так.

Запобігання системному ризику, тобто ризику того, що банкрутство однієї або кількох інституцій могло б призвести до кризи усєї фінансової системи. Так, запобігання досягається підтриманням стабільності і довір'я до фінансової системи через забезпечення платоспроможності, тобто можливості середньотермінового погашення зобов'язань активами, і фінансової надійності посередників.

Запобігання індивідуальному ризику, тобто захист інвесторів, позикодавців та інших користувачів фінансової системи проти надмірного ризику збитків та інших видів збитків, що виникають як наслідок банкрутства, шахрайства, зловживань, маніпуляцій та інших видів правопорушень з боку постачальників фінансових послуг.

Стимулювання ефективності системи, тобто забезпечення безперервного, стабільного, раціонального і результативного функціонування фінансових ринків шляхом підтримки оптимальних масштабів конкуренції.

Ці три мети взаємопов'язані. Наприклад, дії органів влади, спрямовані на забезпечення платоспроможності фінансових інститутів, спричиняють вплив на відвернення банкрутств і,

відповідно, збитків для індивідуальних клієнтів. Ці дії можна також розглядати як такі, що стимулюють ефективність роботи системи. Адекватний пруденційний нагляд служить для підтримання надійності фінансових зобов'язань і, відповідно, сприяє створенню сприятливих умов для проведення трансакцій у економіці.

З урахуванням усіх вищевказаних міркувань банківський нагляд має охоплювати нижчезазначений інструментарій.

Запровадження обов'язкових пруденційних стандартів, тобто правил і нормативів фінансово-посередницької діяльності як гарантії розсудливого поведіння цих інститутів, сталого управління фінансовими потоками, відвернення прийняття ними на себе надмірного ризику, стабільності фінансової системи і розкриття необхідної інформації для органів нагляду і грошово-кредитної політики.

Система реєстрації і ліцензування, тобто контроль за входженням у посередницьку діяльність лише тих інститутів, які відповідають певним вимогам, наприклад: мінімальний капітал, ліквідність балансу, рентабельність, професіоналізм і порядність менеджерів тощо.

Система моніторингу і аналізу звітності, або “дистанційний нагляд”, тобто обов'язкове періодичне надання бухгалтерської і статистичної звітності, спрямоване на виявлення ризиків, з якими стикаються посередники на фінансових ринках.

Інспектування (ревізії) на місцях, націлене на перевірку міри достовірності фінансової звітності посередника, яка передається органам нагляду, ефективності менеджменту, формування максимально точного уявлення про реальне становище компанії.

Система санкцій, застосовуваних у разі порушення фінансовими посередниками стандартів пруденційної поведінки.

Безумовно, діяльність по застосуванню такого інструментарію має враховувати основні параметри конкретної економічної системи і загальний ступінь її еволюції.

Законодавство юридично покладає на Центральний банк виконання *головної мети його діяльності – забезпечення стабільності вартості національної грошової одиниці* (стабільності цін) і як необхідну умову цього визначає міру його незалежності від виконавчої влади. Як зазначають дослідники Поляков та Московкіна [3], Шенаєв і Наумченко [4], котрі дійшли аналогічних висновків, значна незалежність ЦБ від уряду є істотним фактором ефективності його діяльності, яка нерідко вступає у суперечність з короткотерміновими цілями уряду, стурбованого, наприклад, наступними виборами. Якщо ЦБ зобов'язаний виконувати розпорядження уряду, то він не зможе підтримати стабільність цін, оскільки буде відчувати тиск з його боку.

Треба зазначити, що під незалежністю ЦБ від уряду маються на увазі дві її форми: політична і економічна.

Політична незалежність ЦБ – це автономія від виконавчої влади, тобто невідповідність і невідповідність уряду, особиста незалежність членів керівного органу ЦБ. Як правило, ЦБ підзвітний парламенту, керуючий (члени правління) призначаються парламентом або президентом (монархом) на досить тривалий термін і не входять до складу уряду.

Економічна незалежність полягає в самостійності ЦБ при встановленні цільових орієнтирів грошової маси, виборі інструментарію грошово-кредитної політики і методів адміністративного (прямого) неринкового контролю фінансово-кредитної системи. Економічна незалежність виявляється в тому, що ЦБ не зобов'язаний автоматично видавати грошові кошти для фінансування державних витрат і надавати йому перевагу в наданні кредитів. Це особливо важливо у плані обмеження можливостей уряду використовувати ресурси ЦБ для покриття бюджетного дефіциту.

Є цікаві експериментальні дані, що підтверджують правильність подібних принципів організації діяльності ЦБ. А. Алесіна (США) у своїх працях [5] проаналізувала вплив міри незалежності ЦБ на макроекономічні процеси в 17 країнах. Підсумком дослідження стало встановлення тісної кореляції між високою мірою незалежності ЦБ і низьким рівнем інфляції.

Водночас, безспірним фактом є те, що незалежність ЦБ від уряду має відносний характер у тому розумінні, що економічна політика не може бути успішною без чіткого погодження і тісної ув'язки двох її основних елементів: грошово-кредитної і фінансової політики. У довготривалому плані політика ЦБ прямо визначається пріоритетами макроекономічного курсу уряду. Зрештою, будь-який ЦБ поєднує в собі тією чи іншою мірою риси банку і державного органу.

Таким чином, аналіз багатьох плюралістичних підходів до державного регулювання економіки дозволяє визначити це поняття як систему типових заходів законодавчого, виконавчого і контрольного характеру, здійснюваних правомочними державними установами з метою стабілізації та адаптації існуючої соціально-економічної системи до мінливих умов. Будь-які управлінські рішення в цій галузі потребують жорсткого математичного обґрунтування своєї оптимальності, аналізу ефективності та прогнозування можливих наслідків, що і складає головне завдання макроекономічної теорії.

Стабільна та ефективна робота банківської системи у поєднанні з науково обґрунтованою державною економічною політикою забезпечує оптимальне функціонування економіки будь-якої країни. В умовах переходу від адміністративно-командної до ринкової економіки, що зараз відбувається в Україні, однією зі стрижневих проблем державної макроекономічної політики є

підсилення керованості національної економіки, глибоке реформування принципів та методів державного управління, планування та регулювання народного господарства. Однак, звичайний зараз процес державного регулювання економіки на базі емпіричних гіпотез є хибним шляхом. Державне управління економікою взагалі й банківським сектором, зокрема, повинно спиратися на жорсткий аналіз ефективності схвалюваних рішень та прогнозування їх наслідків.

Список літератури

1. Банк Італії: Лекції о діяльності центрального банку // Под. ред. М. Роккаса и К. Мастрпаскуа. – Рим, 1996. – 364 с.
2. Banque de France et la monnaie. – Paris, 1993.
3. Поляков В.П., Московкина Л.А. Структура и функции центральных банков. Зарубежный опыт: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 192 с.
4. Шенаев В.Н., Наумченко О.В. Центральный банк в процессе экономического регулирования. – М.: Консалтбанк, 1994. – 112 с.
5. Alesina A. Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence. – Harvard University, CEPR&NBER, 1991.
6. Alesina A. Politics and business cycles in industrial democracies // Economic Policy. – April. – 1989.

Summary

The questions how to regulate banking are considered in the article. Some instruments of state regulations are analysed, some directions of bank supervisions are determined.